

CATASTRUM

ÉVNEGYEDES KATASTRERTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

A TARTALOMBÓL

- Török Enikő: A mérnökök feladatai a dűlőnkénti felmérésnél
- Schmidt Anikó: A kataszteri munkálatok ügye (1884–1887)
- Balaton Petra: Győri Ottmár (1867–1946) emlékezete
- Kratochvilla Krisztina: Hazai szelvényezésű archív topográfiai térképek digitális feldolgozása
- Iván Gyula: Kataszteri találkozók Bécsben
- Bakó Endre: Évek Kollányi Boldizsár „társaságában”
- OTKA-pályázatok

Offener Befehl

Sind die Herren: ... der bei der ...
 Sigen A. H. Meiner Commission als ...
 ip. ...
 finden ...
 Operationen zum ...
 vereinigen ...

Es werden ...
 Kommissarien ...
 Hilfe ...
 Allem, ...

Zu ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...

Die ...
 ...
 ...
 ...
 ...

...
 ...
 ...

■ ■ ■ STABIL KATASZTERTÖRTÉNET

A háromszögelési (1853), majd a tényleges munkálatokkal (1856) megindult részletes kataszteri felmérés célja eredetileg csak a földadó megállapításához szükséges, hosszú időre szóló (állandó, stabil) adókataszter létrehozása volt. A munka részletessége és alapossága miatt azonban a tevékenység a célhoz kötött felmérésekből állami alapföldméréssé alakult át.

A *Catastrum* 2014 óta arra vállalkozik, hogy az országban – és a birodalomban – folyó felmérés történetét (szervezet, személyzet, térképművek, dokumentumok, forrásörző helyek stb.) feldolgozza. A folyóirat kiadását 2015 óta a Herman Ottó Intézet – ez év elejétől Nonprofit Kft. formában – végzi, folyamatosan arra törekedve, hogy a lap megjelenését tartósan biztosítsa. 2017-ben a Nemzeti Kataszteri Program Nonprofit Kft. támogatásával a kiadás feltételei az eddiginél is kedvezőbbek lettek, ezért bízhatunk abban, hogy a stabil körülmények továbbra is zavartalan munkát tesznek lehetővé.

Köszönjük a Magyar Nemzeti Múzeum, a Budapest Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma és a Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény – és az ott dolgozó munkatársak – támogató segítségét, amelyek és akik a cikkeket illusztráló képeket digitalizált formában a rendelkezésünkre bocsátották és a közlést engedélyezték.

■ ■ ■ TARTALOM

■ Török Enikő: A mérnökök feladatai a dűlőnkénti felmérésnél.....	3
■ Schmidt Anikó: A kataszteri munkálatok ügye az 1884–1887. évi országgyűlési ciklusban.....	15
■ Balaton Petra: A Pénzügyminisztérium szolgálatában. Győri Ottmár (1867–1946) emlékezete.....	25
■ Kratochvilla Krisztina: Hazai szelvényezésű archív topográfiai térképek digitális feldolgozása.....	40
■ Iván Gyula: Kataszteri találkozó Bécsben.....	48
■ Bakó Endre: Évek Kollányi Boldizsár „társaságában”.....	54
■ OTKA-pályázatok – A kataszteri felmérés térképeinek és iratainak forrásfeltárása (OTKA K 105 886).....	59
■ OTKA-pályázatok – A magyarországi hódoltság és hódoltsági peremvidék kataszteri iratainak (tapu defter) feldolgozása (OTKA K 108919).....	61

CATASTRUM ■ Évnegyedes katasztertörténeti folyóirat ■ IV. évfolyam, 1. szám

A címlapon: A Wekerle telep építésvezetőségének irodája Kispesten (Budapest Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz. : 83.1727)

Alapítva: 2013 ■ Megjelenés gyakorisága: negyedévente ■ Alapító: Magyar Nemzeti Levéltár (MNL)

■ Kiadó: Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft. (HOI) ■ Címe: 1223 Budapest Park u. 2. (info@agrarlapok.hu)

■ Felelős kiadó: Bárány Rita ügyvezető ■ Telefon: (06 1) 362-8100, honlap: www.agrarlapok.hu

Szerkesztőbizottság:

Dr. Mezőszentgyörgyi Dávid, dr. Szinay Attila (Földművelésügyi Minisztérium), dr. Váczy Attila (Nemzeti Kataszter Program Nonprofit Kft.), Varga Felicián (Budapest Főváros Kormányhivatala, Földmérési, Távérzékelési és Földhivatali Főosztály).

Szerkesztőség:

Címe: 1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2–4. ■ E-mail: info@catastrum.hu ■ Honlap: www.catastrum.hu

 www.facebook.com/catastrum

Főszerkesztő: Reisz T. Csaba (MNL) ■ Felelős szerkesztő: dr. Török Enikő (MNL) ■ Szerkesztők: dr. Pásztai László (Országos Széchényi Könyvtár), Varga Felicián (BFKH FTFF) ■ Olvasószerkesztő: Reményi József Tamás.

■ Kézirat-előkészítés: Dávid Ildikó

A szerkesztőségi kéziratokat nem őrizz meg és nem küld vissza.

A nyomdai munkálatokat végezte: HunPress Nyomda – ADU-PRESS Kft. 1139 Budapest, Fáy u. 5.

Előfizetés: a kiadónál ■ Előfizetés egy évre 2800 Ft, számonként 750 Ft.

Támogató: Földművelésügyi Minisztérium, Nemzeti Kataszteri Program

ISSN 2064-5805

SUMMARY

TÖRÖK Enikő: The Tasks of the Engineers with the Survey by Fields

torok.eniko@mnl.gov.hu

Alois Hawliczek (1788–1863) the director of Triangulirungs-Kalkul-Bureau, the office that was responsible for triangulation work reporting to the Cadastral Directorate General, played a significant role in the start of survey by fields ('Rieden'). He organised the work based on his experiences in the Habsburg Empire. The official order (*Amts-Instruction*) details the tasks of the engineers; the maps were checked and copied, if no maps were present, the survey by fields were completed, the board of the village was taught how to define the area of the fields, and the engineers checked and corrected the data of the local land-registrar. The process description of the survey by fields was detailed in the survey order (*Vermessungs-Instruction*), which was later complemented, and in Transylvania supplemented by explanations.

SCHMIDT Anikó: The Cadastral Issues during the Parliamentary Cycle in 1884–1887

schmidt.aniko@mnl.gov.hu

Advances had been made primarily regarding cadastral administration, thus the storage of registers and the records of the changes during the parliamentary cycle in 1884–1887. (Act XXII of 1885 and Act XXIX of 1886). The parliament was following the problem of quick obsolescence of the data (work mainly completed in the 1850s) due to negligence when the acts were created. Several complaints had been filed regarding high ground taxes, and several people asked for the rectification of the cadastral records. Most complaints were filed concerning the net income.

BALATON Petra: Serving the Ministry of Finance. Reminiscence of Ottmár Győri (1867–1946)

balaton.petra@kre.hu

Ottmár Győri (Schmidt) Cadastral Engineer was first known as the trustee of the State Labourer Estate in Kispest (today known as Wekerletelep / Wekerle housing estate). He prepared the geometric, symmetric plan of the suburban housing estate (1908–1909) upon the call of Sándor Wekerle Minister of Finances, who initiated and then managed the constructions. As head of the trusteeship (1909–1918) he managed the life of the estate that administratively belonged to Kispest, as well as organizing its social and cultural life. As a Ministerial Councillor he served at the land consolidation and supported private engineers, as well.

KRATOCHVILLA Krisztina: Digitization of the "Hungarian" Topographic maps

kratochvilla.krisztina@gmail.com

Between 1952–1980 the civilian topographic maps were prepared upon the orders in force in two different projections (Gauss-Krüger and stereographic) with two segmentations (Gauss-Krüger and "Hungarian"–"phone number"). The "Hungarian (hazai)" segmentation were configured on the bases of Gauss-Krüger segmentation, using only six digits (like the old phone numbers of Budapest). During the digitisation of the maps the primary objective was to establish the compliance, the conformity of the maps, thus the various maps were transformed to EOVS (Hungarian project). The EOVS 2D position of the maps can be obtained by geo-referencing. By clipping the maps outside the frame the map segments can be connected, and re-segmented upon the EOVS segmentation. This digitally transformed and converted map system covered by Hungary is able to supplying for analyses and comparing with recent topographic maps or ortophotos.

IVÁN Gyula: Cadastral Meeting in Vienna

ivan.gyula@bfkh.gov.hu

The cadastral offices of the countries of the former Austro-Hungarian Empire meet annually at a different venue to exchange experiences. The 34th meeting was held in Vienna between 17th and 19th May 2017. The meeting was commemorating the bi-centenary of the Cadastral order of Franz I issued in 1817. 'Tradition and innovation' was the creed of the conference. Both the history of the cadastral survey and the up-to-date activities were introduced by the Austrian, Czech, Croatian, Hungarian, Italian, Slovakian and Slovenian presenters.

BAKÓ Endre: Years in the 'Company' of Boldizsár Kollányi

drbakoendre@freemail.hu

See the resume at the end of the article.

1851-re Magyarországon 190, Erdélyben 63, a Szerb Vajdaság és Temesi Bánságban 38 mérnököt terveztek felvenni, vagyis összesen 291-et. Ahhoz, hogy a mérnökök egységesen végezzék a felméréseket, írásbeli utasításokra volt szükség. Különösen azért, mert köztük szép számmal voltak kezdők, akik korábban nem végeztek önállóan felméréseket.³

Hivatali utasítás

Az 1850. augusztus 2-án kelt *Amts-Instruction für die Geometer bei Ausführung des Grundsteuer-Propositoriums* című utasítás részletesen ismerteti a mérnökök munkáját.⁴ Ezek szerint minden becslőjárásba egy mérnököt kellett beosztani a felmérési munkákra. A mérnök, mielőtt a számára kijelölt becslőjárásba utazott, kézhez kapta az *Amts-Instruction*ot, a röviden *Vermessungs-Instruction*ként emlegetett *Instruction zur Ausführung der Vermessungs-Operationen* című utasítást, a közigazgatási szervek által kiállított nyílt parancsot, amellyel a terepen tudta magát igazolni, és azoknak a térképeknek, felmérési munkarészeknek a jegyzékét, amelyeket munkájához, a telkek nagyságának megállapításához fel tudott használni.

A nyílt paranccsal (*offener Befehl*, *offene Ordre*) a mérnök igazolni tudta, hogy a földadórendező bizottmány alkalmazásában áll és a „földadó-ideigleneg” céljából végez felméréseket. Ebben felszólították a közigazgatási szerveket, az uradalmakat és a községeket, hogy mindenben támogassák a mérnök munkáját. A mérnököt és a mellérendelt katonai napszámosokat ingyensen kellett elszállásolniuk. A községnek kellett gondoskodnia a jelerudakról, a rudak lefestéséhez szükséges mésről, a cövekekről, továbbá a figuránsok és a napszámosok kiállításáról. Végül a mérnökök költözéséhez megszabott áron előfogatot is kellett biztosítaniuk. Ennek

ellenére sokszor panaszkodtak a földadórendező bizottmányok, hogy sok településen vonakodtak elszállásolni a mérnököket és a katonai napszámosokat, elkészíteni és elhelyezni a jelerudakat és cövekeket. Többször megesett, hogy a település lakói este vagy teljesen eltűntették, vagy máshova helyezték a jelerudakat és cövekeket.⁵

A mérnök elsődleges feladata volt minden olyan műszaki munka elvégzése, amely az adótárgyak területének megállapítását szolgálta. Ellenőrizte és értékelté azokat a meglévő térképeket és segédleteket, amelyeket az előmunkálatok során és a telekkönyvek (*Lagerbuch*, *Lager- oder Fassionsbuch*) összeállításánál használtak; segítette a községi választmányt (*Gemeinde-Ausschüsse*) ezek használatában és vigyázott a térképek épségére. Útbaigazította a községi választmányokat a telkek területének megállapítása ügyében, a terepen elmagyarázta nekik, hogyan lehet a szabálytalan alakú vagy túl nagy telkeket felmérni. Ahol egyáltalán nem vagy hiányosak voltak a korábbi felmérési munkálatok, ott a *Vermessungs-Instruction* szerint gyorsan elvégezte a felmérést és szolgáltatotta a becsléshez szükséges adatokat. Az adóbecslő utasítására ellenőrizte a telekkönyvek adatait a meglévő térképek vagy az újonnan elvégzett mérések alapján. A meglévő, az úrbérrendezésből vagy tagosításból származó térképekről másolatot (*Indications-Skizze*) készített a *Vermessungs-Instruction* 101–110. §-ai szerint, amelyet a becslőbiztos rendelkezésére bocsátott.

A becslőbiztos átvételi igazolás mellett adta át a mérnöknek a meglévő munkarészeket, térképeket ellenőrzés és használhatóságuk megállapítása céljából, vagy tudtára adta, hogy hol tekintheti meg azokat. A mérnök felelősséggel tartozott az átvett anyagok állapotáért. A térképek alapján vázlatot (*Croquis*, *Hand-Skizze*) készített az egész községről, részben

³ ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 300. 2011/1850., 302. 386/1851., 309. 2989/1851. MOL OL, E 346 Magyar kincstári levéltárak, Abszolutizmuskori pénzügyigazgatási levéltár, K.k. Steuer Districts Commission Kaschau: Elnöki iratok 138/1851.

⁴ ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 296. 888/1850., FHKA Sonderbestände, Sammlungen und Selekte (SUS) Patente, Instruktionen, Normalien, Erlässe und Kurrenten (Patente) Sammlung von Patenten, Instruktionen und Normalien des Finanzarchivs (FA) 18.

⁵ ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 317. 468/1852., 554/1852.

SCHMIDT ANIKÓ

A kataszteri munkálatok ügye az 1884–1887. évi országgyűlési ciklusban

1884-re a kataszteri felmérések az ország területének több mint a felén befejeződtek, és a földadó kivetésénél már a felmérés alapján megállapított tiszta jövedelmet vették figyelembe. Az 1883:XLVI tc. értelmében a földadót egy maximalizált állandó tételben, 26 millió forintban rögzítették, és ezt az összeget tekintették az adó egy százalékának kiszámítási alapjául. Az 1881–1884. évi országgyűlési ciklusban számoltak azzal, hogy az adókiivetés rengeteg panaszt von majd maga után, ezért egyszerűsítették a felszólalásokkal kapcsolatos ügymenetet.¹

A földadó új kataszteri alapokon történő kivetése nem ment zökkenőmentesen. Ennek legfőbb oka, hogy a felmérések még az 1884–1887. évi országgyűlési ciklusban is folytatódtak, emellett az elvégzett munkával kapcsolatosan is rengeteg panasz érkezett be.³ Ugyanakkor a

munkálatok jelentőségét mutatja, hogy az ennek alapján kivetett adó immár vagyoni mércéül is szolgált: a főrendiházi tagsághoz például az egyik lehetséges kritérium az volt, hogy az illető olyan családi hitbizomány birtokosa legyen, melynek egyenes állami földadója – a rajta levő gazdasági épületek házosztályadóval együtt – 1885-re az új földadó-kataszter alapján eszközölt adókiivetés szerint legalább 3000 osztrák értékű forintot tegyen ki.⁴

Aránytalan terhek, magas földadó

Az 1884–1887. évi országgyűlési ciklusban az új kataszter ellen az egyik leggyakrabban felhozott vád az volt, hogy hiába ígérte a terhek arányosabb elosztását, ezt végül is nem valósította meg. A képviselők különösen a kisbirtokosok

A kataszterre vonatkozó éves költségvetés (Ft) az 1885–1887 között²

Év	Állandó kataszter			Földadó-szabályozás	
	Terv	Kiutalt	Kiadás	Megszavazott	Utalványozott
1885	392 000	373 940	366 713	1 600 000	1 681 000
1886	530 000	524 126	520 371	200 000	398 351
1887	530 000	518 623	520 722	-	-

¹ Az 1884:XII. törvénycikk teljes szövegét l.: 1000 év törvényei (<http://www.1000ev.hu>).

² Az állandó kataszterre és a földadó-szabályozásra megállapított éves költségvetési, kiutalt és ténylegesen felhasznált (kiadott) összegeket az Állami zárszámadás 1885–1887. évi kötetéből vettem, amelyek elérhetőek a Hungaricana Közgyűjteményi Portálon (www.hungaricana.hu).

³ Az 1880-as évek elejére a Magyar Királyságnak csaknem a felét mérték fel. A kataszteri felmérés folyamatáról l. TÖRÖK ENIKŐ: A kataszteri részletes felmérés előrehaladása Magyarországon 1856 és 1916 között. *Catastrum*, 2. (2015) 1:11–18. A felméréseket szabályozó utasításokat összefoglalta: REISZ T. CSABA: A kataszteri felmérési utasítások. *Catastrum*, 2. (2015) 1:3–10. A korábbi országgyűlési ciklusok idején a kataszteri kérdéseket illető eseményeket l. eddigi cikkeimben: A kataszteri felmérés az országgyűlés előtt (1865–1868). *Catastrum*, 2. (2015) 1:19–24.; A kataszteri felmérés az országgyűlés előtt: az első törvényjavaslatok (1869–1872). *Catastrum*, 2. (2015) 2:9–21.; A kataszteri felmérés az országgyűlés előtt. Élénkítő tárgyalások, erősödő földbirtokos lobbí. *Catastrum*, 2. (2015) 3:46–59.; A kataszter a logikát a feje tetejére állította. Az 1878–1881. évi országgyűlés tanulságai. *Catastrum*, 3. (2016) 1:13–25.; A kataszteri anket. *Catastrum*, 3. (2016) 2:21–28.; Az „új” földadó kivetése előtt: az 1881–1884. évi országgyűlés. *Catastrum*, 3. (2016) 3:3–16.

⁴ Az osztrák értékű forint egy ezüstalapú pénzegység, amely az 1857-ben kötött bécsi pénzverési egyezményben foglalt osztrák érték szerint, 1858. november 1-jétől volt az Osztrák Császárság (később Ausztria–Magyarország) kizárólagos törvényes fizetőeszköze (felváltva a konvenció forintot) 1892-ig, az aranyalapú korona bevezetéséig. Egy osztrák értékű forint 100 krajcárral volt egyenértékű (majd 1 Ft = 2 korona). A főrendiház szervezetének módosításáról szóló 1885:VII. törvénycikk teljes szövegét l. 1000 év törvényei (<http://www.1000ev.hu>).

megadóztatását érezték súlyosnak a nagybirtokosokéhoz képest. Mindezt Barla Szabó József (Somogy vármegye, Nagyatád kerület)⁵ azzal indokolta, hogy a kisbirtokosok nem használhatják földjük felét legelőként, hanem megélhetésük miatt intenzívebb gazdálkodást kénytelenek folytatni: márpedig a szántóföld jóval magasabb kulccsal adózik, mint a legelő. Barla ugyanakkor a katasztert csupán mérsékelten bírálta, hiszen ő nem vonta kétségbe a kormány azon állítását, miszerint összességében az új kataszter a földadón csak nagyon keveset emelt.⁶

A többség azonban, mint például Becker János (Csanád vármegye, Nagylak kerület), Madarász József (Fehér vármegye, Sárkeresztúr kerület), Almásy Sándor (Heves vármegye, Füged kerület), Szalay Imre (Somogy vármegye, Lengyeltóti kerület), Olay Szilárd (Bács vármegye, Bácsalmás kerület), Thassy Géza (Jász-Nagykun-Szolnok vármegye, Jákóhalma kerület), magát az adót is túlságosan magasnak ítélte. Becker, Olay és Thassy a fő problémát egyaránt abban látták, hogy a szántóföldek tiszta jövedelmét az előző évek kiemelkedő búzaára alapján túl magas összegben állapították meg.⁷ 1885. október 1-jén Szalay Imre interpellációt nyújtott be, amelyben hangsúlyozta: a kataszteri biztosok nem a létező állapotokat rögzítették, hanem minél magasabbra igyekeztek felemelni a földadót. Így például az 1865–1875. évek közötti gabonaárakat vették alapul, márpedig a gabona ebben az időszakban kelt el a legdrágábban, csupán három gyengébb év volt, amikor a gabona 8-9 forintba került, más években 15-16 forintba emelkedett. Miután az árak évek óta egyre lejjebb szálltak, irreális, hogy ilyen számítás után fizessenek adót.⁸

Míg Olay Szilárd felszólalásában csupán Szapáry Gyula pénzügyminiszter tevékenységének

bírálatára szorítkozott, a kialakult helyzetre tekintettel Becker János a 30 százalékos pótagó leszállítását vagy elhagyását vélte célszerűnek.⁹ Thassy Géza ugyancsak adócsökkentést javasolt, tekintettel a mezőgazdaság válságos állapotára: „Mert némely vidéken a gazdálkodó bruttó jövedelme egyharmadát fizeti oda adók fejében, másik egyharmadát a gazdasági kiadások emésztik föl, a megmaradt rész pedig alig üti meg a földben nyugvó tőke két százalékát. Csaknem úgy van a magyar gazda tulajdon földje jövedelmével, mint a talált kincessel, melynek egyharmada a fuscusé, másik harmada a találóé s csak az utolsó harmada kegyelemből a földtulajdonosé.”¹⁰ Thassy véleménye szerint a hivatalnokok nem csupán az átlagarak, de a tiszta jövedelem megállapításánál figyelembe vett hozam becslésében is hibáztak. „A tiszta jövedelmek kiszámításánál például holdankint fölvetetett 13 pozsonyi mérő búza, a réteknél holdankint 36-40 mázsza széna; pedig az ily termés csak ritkaság.” Noha elfogadta Szapáry nézetét, miszerint a földadó nagyságát nem annyira a tiszta jövedelmi összeg, mint inkább a törvényhozásnak ajánlandó adókulcs fogja szabályozni, végezetül a következő megállapításra jutott: „De bizony ez is elkerülhetetlenné fogja tenni azt, hogy az adókulcs arányában bizony csak több adót fog fizetni a gazda az oly vidéken, hol a tiszta jövedelem magasabbra vétetett föl; vagy lehet azt tagadni? s azért a hiba hiba fog maradni.”¹¹

A terhek egyenlőtlen elosztásának kritikája más vonatkozásban is felmerült. Ugron Gábor (Marosvásárhely város, I. kerület) például megvádolta a főispánokat, hogy a birtokaik kataszteri jövedelmét jóval kevesebbre vették fel, mint korábban. Példának a Hont vármegyei Leszenyét

⁵ A felszólaló képviselők életrajzi adataira I. *Országgyűlési almanach 1886. Képviselőház*. Szerk.: HALÁSZ ISTVÁN. Bp., 1886. Online is elérhető az Országgyűlési Könyvtár Digitalizált Tudástárában (OGYK DTT dt.ogyk.hu)

⁶ 33. országos ülés. (1884. december 9.) *Az 1884. évi szeptember hó 27-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója*. I–XVI. FENYVESSY ADOLF és KÓNYI MANÓ gyorsíró-főnökök közreműködése mellett szerk.: P. SZATHMÁRY KÁROLY. Bp. 1884–1887. (= KN) II:97.

⁷ 48. országos ülés (1885. január 15.) KN, III:6. 168. országos ülés. (1886. január 25.) KN, VIII:170–171. 191. országos ülés. (1886. február 24.) KN, IX:267.

⁸ 132. országos ülés (1885. október 1.) KN, VII:14–15.

⁹ 48. országos ülés (1885. január 15.) KN, III:6.

¹⁰ A korabeli szövegrészeket a mai helyesírásnak megfelelően, a nyelvi sajátosságokat megtartva adom közre.

¹¹ 191. országos ülés (1886. február 24.) KN, IX:267.

BALATON PETRA

A Pénzügyminisztérium szolgálatában. Győri Ottmár (1867–1946) emlékezete

A magyar kataszteri szervezet több száz tisztviselője között számos személy szakmai életútja igen érdekes, sokan más területen alkottak maradandót vagy elismerésre méltót.¹ Közéjük tartozik Győri (Schmidt) Ottmár, aki több évtizedig a Kispesti Állami Munkástelep (ma Wekerletelep) létrehozását, majd mindennapi életét irányította. Jelen tanulmány – az életének eddig nem vagy alig ismert eseményeire helyezve a hangsúlyt – a kataszteri mérnök teljes életútját mutatja be.²

Családja

Az apai dédapa a családi feljegyzések szerint még Bajorországban született. A nagyapa, Schmidt József kolozsvári születésű (1764) volt, de Győrben telepedett le, ahol vargamesterként dolgozott, és családjának kapcsolatai is a vargák közösségében alakultak ki.³

A házassági anyakönyv szerint a még kiskorú – tehát 24 évesnél fiatalabb – József 1788. január

13-án feleségül vette Lintner Antal és felesége, Erzsébet Anna nevű 16 éves lányát (*1772. február 5.), házasságukból kilenc gyermek született: Terézia (1788), József (1791), Erzsébet (1794), János (1796), Mihály (1798), Anna (1799), Terézia (1801), Pál (1802) és József (1804).⁴ Lintner Anna 1807. április 16-án, 36 évesen hunyt el. A sok kisgyermeknek anya kellett, ezért József 1807. június 17-én feleségül vette a 27 éves Nickerl Katalint, egy vargamester lányát. E házasságban további hat gyermek született: Katalin (1808), Ignác (1810), Anna (1812), Magdaléna (1814), János (1819) és Katalin (1820). Az utolsó gyermekek születésekor az apa foglalkozása német varga. Schmidt József 1836-ban hunyt el.⁵

Az anyai ág szintén német eredetű volt. Ottmár nagyapja, a 29 éves csákvári Seibold Mihály vargamester 1825. augusztus 1-jén Probst Antal özvegyét, a 36 éves Hirschenberger Rozáliát vette feleségül a római katolikus egyház szertartása szerint.⁶

¹ A *Catastrum* hasábjain több életrajz jelent meg: ZÁVOCZKI ADRIENN: A Zahajkievicz/Zsadányi mérnökcsalád pályafutása. *Catastrum*, 1. (2014) 4: 36–40.; ZÁVOCZKI ADRIENN: Kataszteri mérnökök az I. világháborúban: Kollányi Boldizsár. *Catastrum*, 2. (2015) 2:31–37.; REISZ T. CSABA: Gánóczy Sándor (1861–1938) emlékezete. *Catastrum*, 2. (2015) 2:39–49.; ZÁVOCZKI ADRIENN: Női sorsok a kataszteri felmérésnél. *Catastrum*, 2. (2015) 4:39–43.; ZÁVOCZKI ADRIENN: Egy háromszögletű mérnök a *Kataszteri Közlöny* élén. *Catastrum*, 3. (2016) 2:47–55.; REISZ T. CSABA: A felhőkergető, esőcsináló kataszteri mérnök. Vozáry Pál (1850–1918). *Catastrum*, 3. (2016) 3:17–30.; ZÁVOCZKI ADRIENN: Kataszteri mérnökök szabdalmai – Pöhlössy Géza. *Catastrum*, 3. (2016) 3:50–55.; ZÁVOCZKI ADRIENN: Szentes felmérését végző kataszteri mérnökök. *Catastrum*, 3. (2016) 4:47–50.

² Ezúton mondok köszönetet Siklós Zsuzsannának, a Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény (= KHGy) vezetőjének, aki a Győri Ottmárra vonatkozó, másolatban őrzött dokumentumokat és fényképeket e tanulmány elkészítéséhez előzékenyen rendelkezéseimre bocsátotta. Itt található Győri Ottmár unokája, Klinkó Márkné Follman Teréz naplója, amely gyermekkorára és családjára vonatkozó visszaemlékezéseit is tartalmazza (= *Klinkó Márkné naplója*).

³ Győri alapos, de forrásmegjelölések nélküli életrajzi összefoglalója: NAGY TAMÁS: Méltóságos Győri Ottmár úr, Wekerle mindenes. *Kispesti Krónika*, 3. (2006) 2:29–40. (= NAGY, 2006) A győri német vargák már 1582-től rendelkeztek céhkiváltsággal, vö. BALÁZS PÉTER: Az első győri iparműkiállítás 1846-ban. *Arrabona – Múzeumi Közlemények*, 5. (1963) 249–280. Hivatkozott hely: 255.

⁴ A család tagjaira vonatkozó adatokat – a következetlen névírás miatt többféle névalakot (Smidt, Schmidt, Schmitt, Schmid; Lindner, Lintner, Lint, Nick, Nickerl, Nikerl stb.) is ellenőrizve – elsősorban a FamilySearch (www.familysearch.org) adatbázisában kerestem. A találatok ellenőrzését, valamint ezek alapján a további életrajzi adatok kikeresését a győri belvárosi római katolikus plébánia születési, halotti és házassági anyakönyveiben végeztem: Magyar Nemzeti Levéltár (= MNL) Országos Levéltár (= OL), X Másolatok gyűjteménye (= X), Anyakönyvi mikrofilmgyűjtemény, A 1738–1743. tekerccsek.

⁵ NAGY, 2006. 32.

⁶ MNL OL, X Anyakönyvi mikrofilmgyűjtemény, A 1742.

Schmidt János (*1819. január 2.) vargames-ter és Seibold Julianna (*1827. december 25.), mindketten római katolikus, Győr belvárosi lakosok 1848. június 27-én kötöttek házasságot. A kisiparos családnak kilenc gyermeke született: Ferenc (1849), Gyula (1850), Rudolf (1851), Julianna (1853), Hermina Aloysia (1856), Gyula Jakab (1859), Géza (1860), Emília (1862), végül Ottmár (1867. október 29.).⁷

Az ifjú Ottmár az iskolai tanulmányait szülővárosában, Győrben végezte, 1879–1887 között a Szent Benedek-rendi katolikus főgimnáziumban tanult és érettségizett.⁸ Tanulmányait Selmecbányán folytatta, 1891-ben szerzett erdészeti akadémiai abszolutóriumot (záróvizsgát).⁹ Ezt követően tartalékos tiszthelyettes lett, ami a korabeli középosztályhoz tartozását is szimbolizálta. Ottmár a magyar mellett jól beszélt németül.¹⁰

Ottmár még Győrben ismerkedett meg az ott tanítónőnek készülő Schaic Olgával (*1871. június 5.). 1897. február 3-án házasodtak össze, a kor szokásának megfelelően a menyasszony szülőfalujában, a Temes vármegyei Mramorak (ma Szerbia, magyar nevén Homokos) községben. Felesége apai ágon szerb katonacsaládból származott: apja Schaic György pénztáros, nagyapja Pál cs. és kir. százados (†1898. december 9.). A család később a Felvidéken, a Pozsony vármegyei Szmolinszkon (1899 után Szomolánka, ma Smolinské, Szlovákia) telepedett le. Olga édesanyja háromszéki hermanfalvi Herman Teréz, Herman Ferenc – Szatmár város alkapitánya, honvédszázados – és Fényhalmi Katalin (†1884) gyermeke volt. Olga testvérei Katalin (∞Stolnitzky Artúr),

Klementin (∞Medgyaszay Sándor pénzügyőri főbiztos) és Emma (∞Kálmán Ferenc helyettes jegyző) voltak.¹¹

Az első másfél évtized

Ottmár 1893. február 1-jén a Földművelésügyi Minisztérium szolgálatába lépett, ideiglenes

■ Ottmár és felesége első gyermekükkel, Olgával, 1899 (Brodszky Mór felvétele, Pozsony, KHGy)

⁷ Győri Ottmár névváltoztatásáról szóló BM-rendelet (44670/1904.) helytelenül pozsonyi születési helyet tüntet fel: Magyar Családtörténet-kutató Egyesület (= MACSE), Adattárak, Névváltoztatás (www.macse.hu).

⁸ Értesítő a pannonhalmi Szt-Benedek-rend győri főgymnasiumáról az 1883–84. tanév végén. Győr, 1884., valamint ugyanezen értesítő az 1884/85., 1885/86. és 1886/87. tanévről tartalmazza Schmidt Ottmár V–VIII. osztályos tanuló tanulmányi eredményeit (www.hungaricana.hu).

⁹ RÁCZ JÓZSEFNÉ: Az 1879–1918 között Selmecbányán végzett (bizonyítványukat záradékoltatott) erdészek névsora. *Erdészeti történeti Közlemények*, 28. (1996) 115–159.

¹⁰ Győri (Schmidt) Ottmár személyes és családi adataira, valamint a kataszteri felmérésnél töltött éveire l. MNL OL, S 92 Az Országos Földmérési Intézet vegyes iratai (= S 92). No. 25/9. Országos kataszteri felmérés – alkalmazottak törzslapjai (Régi szolgálati és minősítési táblázatok, A–Zs, 1930–1936. évekről), fol. 32–40. és Uo. No. 26/2. Országos kataszteri felmérés – alkalmazottak törzslapjai (Az állami földmérés törzskönyvi lapjai, 1931–1936. XVIII. kötet. A–Zs), fol. 396–405. Az itt található adatok forráshelyére külön nem hivatkozom.

¹¹ A Schaic családra vonatkozó adatokat a PANDeA gázszjelentés-gyűjteményében (dspace.oszk.hu) és a MACSE hivatkozott honlapján (Adattárak, Anyakönyv) találtam meg.

KRATOCHVILLA KRISZTINA

*Hazai szelvényezésű archív topográfiai térképek digitális feldolgozása**

1951-ben felmerült az igény egy egységes, egész országot lefedő, polgári (népgazdasági) célokra használható, 1:5000 méretarányú topográfiai alaptérkép készítésére. Az 1952–1980 között, csaknem 30 évig tartó felmérés és térképezés időszaka alatt megannyi utasításnak kellett megfelelni. Ez idő alatt többször változott az alkalmazott vetületi rendszer, a szelvényezés, változott a magassági alapszint, a jelkulcs, illetve a felmérési és térképezési technológia is hatalmas fejlődésen ment keresztül.

A felmérési munkálatokat 1952-ben kezdték el, a felmérés alapjául szolgáló kataszteri térképek vetületi rendszeréhez (sztereografikus vetület), szelvényezéséhez igazodva. Ennek megfelelően a felmérési alapot kezdetben 1:4000, majd később 1:5000 méretarányra fényképezési úton lekicsinyített kataszteri térképek biztosították. A síkrajzhoz jó alapot adtak a kataszteri térképek, a domborzat felmérését pedig szintézissel és tahimetriával végezték, majd a térképezést 1954-től felváltotta a mérőasztalos felmérés.

1955-től a polgári topográfiai térképészet – a szocialista országok 1954. évi egyezsége alapján – az egységes alapok megteremtése céljából nemzetközi szelvényezést alkalmazott, így a térképezést a továbbiakban a Kraszovszkij-ellipszoid alapfelületű Gauss–Krüger (GK) vetületnek megfelelő szelvénybeosztásban, de továbbra is sztereografikus vetületben végezték. Ekkor a sík területeken a felméréshez már fotótérképeket használtak fel. Az elkészült 1:5000 méretarányú térképszelvények nyomtatásban még nem jelentek meg.

Egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az 1:5000 méretarányú országos viszonylatban nem lenne gazdaságos a térképezés. Ezért 1957-től az Állami Földmérési és Térképészeti Hivatal utasítása alapján 1:10 000 méretarányban szerkesz-

tették a térképeket. A korábban elkészült 1:5000 méretarányú térképeket 1:10 000 méretarányba, de már a 6°-os sáv szélességű Gauss–Krüger vetületi rendszer alkalmazásával szerkesztették át.

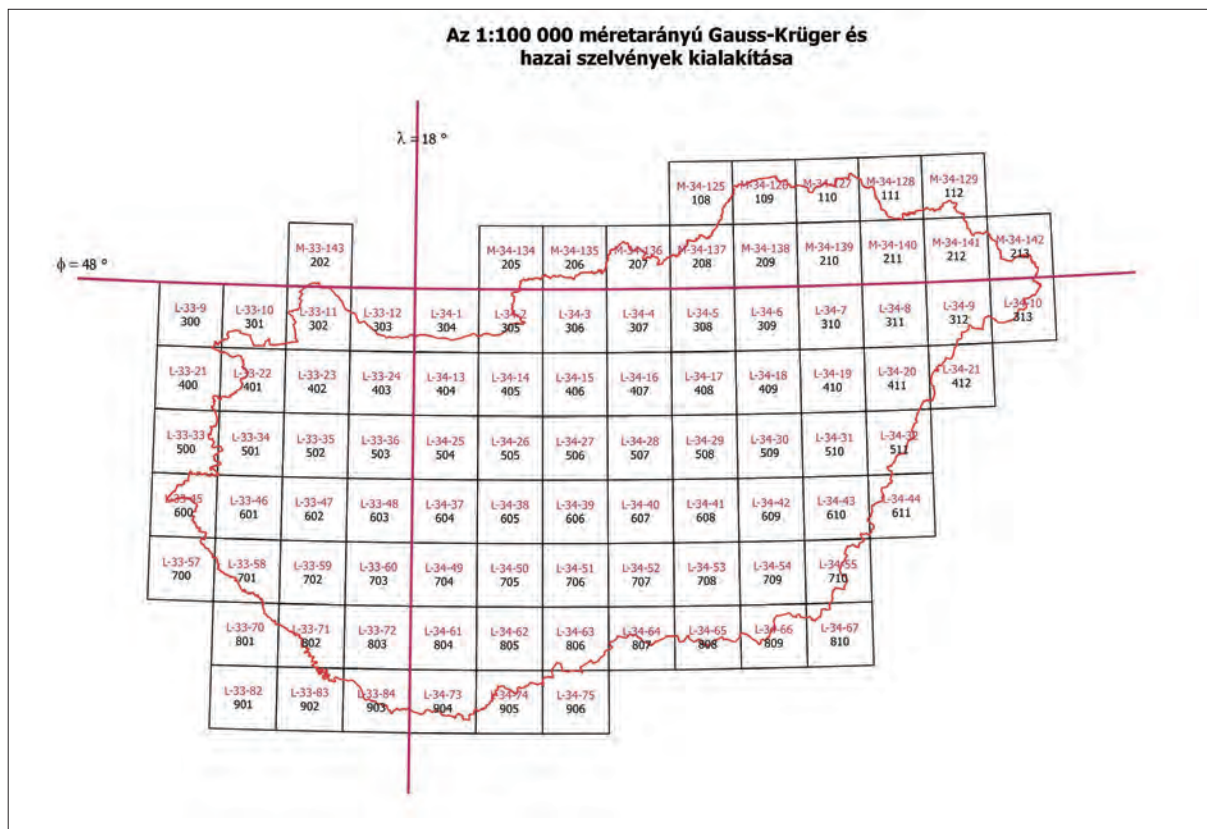
Ebben az évben tértek át az adriai és a nadapi magassági rendszer helyett a balti magassági rendszerben történő domborzatábrázolásra is, így az 1:5000 térképek kartografálásakor a szerkesztést már ennek megfelelően végezték. Mindeközben a technológia is sokat változott, a felmérésekhez egyre inkább a katonai térképészetben már régóta használt fototopográfiai eljárásokat kezdték alkalmazni. 1961-től hegyvidéki vagy domborzatilag változékony terepen a szintvonalak kiértékelését térfotogrammetriai módszerrel végezték.

1965-től a katonai térképészet továbbra is Gauss–Krüger vetületet és szelvényezést használhatott, de a polgári topográfiának szovjet utasításra új vetületi alapokat kellett biztosítani amiatt, hogy a térképekről földrajzi koordinátákat ne lehessen leolvasni. A titkos ügykezelés érdekében visszatértek a sztereografikus vetülethez, és bevezették a hazai szelvényezést oly módon, hogy az eddig elkészült 1:10 000 méretarányú topográfiai térképekkel biztosítsák az összhangot. Ezt úgy érték el, hogy az 1:100 000 méretarányú Gauss–Krüger szelvénylapot (pl. L-33-60) megfeleltették az azonos méretarányú, ún. hazai szelvényezésű térképlapnak (703), tehát a szelvények mérete és sarokpontjainak földrajzi koordinátái mindkét szelvényezés esetében megegyeztek. Az új alapokkal szerkesztett szelvényeket „telefonszámosként” is emlegették.

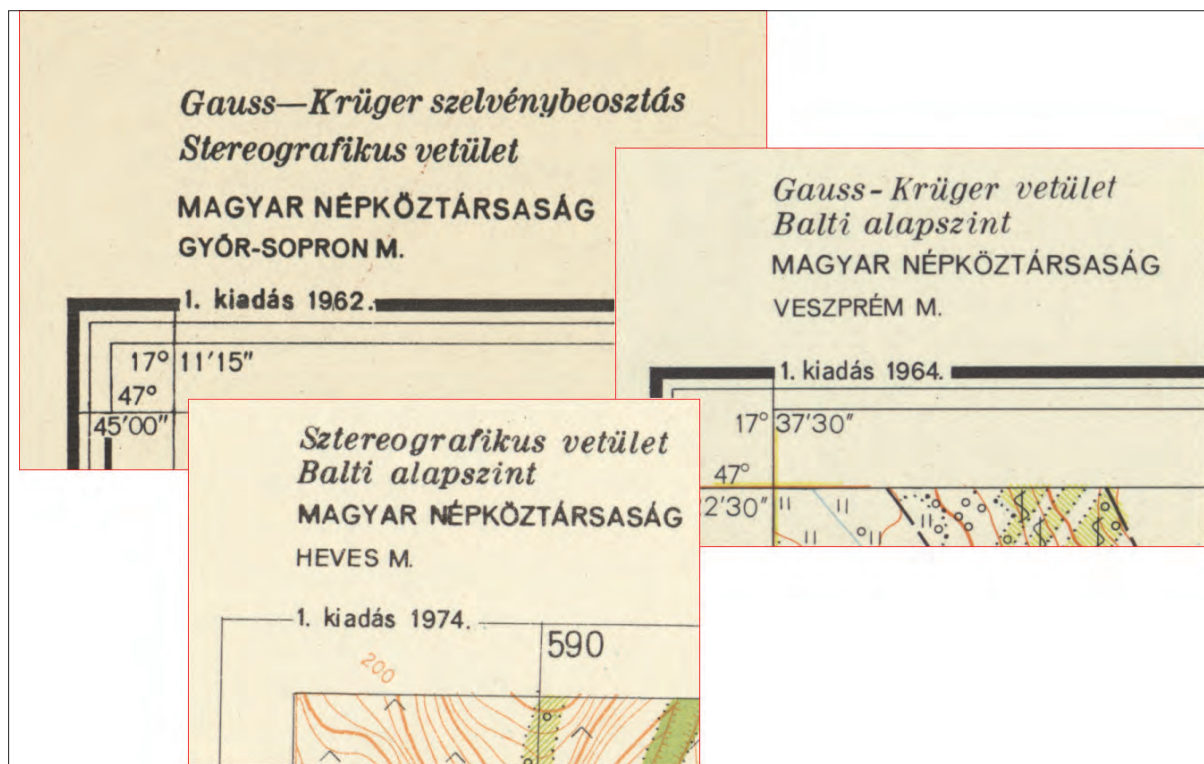
A hazai szelvények esetében a további felosztást a Gauss–Krüger szelvények számozásától eltérően számokkal jelölték. Így az 1:10 000 térképlapok olyan hatjegyű szelvényszámot kaptak (pl. 703-214), amely a 60-as években használatos

* A cikkhez szükséges kutatómunkát a Földmérési és Távérzékelési Intézetben, annak munkatársaként végeztem.

■ 1. Az 1:100 000 méretarányú GK- és hazai szelvények kapcsolata

■ 2. A topográfiai sorozat vetületei és szelvényezései

■ Kollányi Boldizsár, a fess katonatiszt

De nekem ahhoz nem volt pénzem, és talán ő sem gondolta komolyan a vásárt, mert akkor minden bizonnyal segítségemet kérte volna az értékesítésben. Beosztott újságíró voltam a helyi lap, a *Hajdú-bihari Napló* kulturális rovatában, és ha pénzem nem is, de ismeretségem volt a város kulturális életében. Jeleztem Erzsike néninek, hogy nagyobb tanulmányt akarok írni Kollányi Boldizsárról, mire ő átadta nekem a hagyatékot két-három vaskos dossziében.

Csak hogy egy vidéki újságíró nem tudományos munkatárs, akinek más dolga sincs, mint hogy egyik tanulmányt írja a másik után. 1983-ban egy fényképes újságcikket írtam a lapomba (*Hetvenöt éve jelent meg A Holnap – Kollányi Boldizsár arcképéhez. Hajdú-bihari Napló*, 1983. okt.). De a nagyobb tanulmány is elkészült a hiteles dokumentumok alapján, amely megjelent a Bihari Múzeum IV–V. évkönyvében, 1986-ban (283–296. oldal).

A gazdag forrásanyag egyértelműen igazolja, hogy a remek testi felépítésű fiatalember mint kezdő újságíró valóságos hősként viselkedett né-

hány esetben, méltán jellemezte őt Király István romantikus, jókais regényhősnek. 1898-ban került Nagyváradra, az ország legpezsgőbb szellemi életét élő városba, ahol a vissza-visszatérő Adyval meghitt barátságot ápolt. Ezt több emlékezés és a neki dedikált Ady-versek bizonyítják. Sokoldalú ember, bár írásain itt-ott megéreződik az auto-didakta naivitásának biztonsága. Városszerte, sőt kisebb körben országszerte ismertté tették őt írásai, szabadkőműves tevékenysége, *A Holnap* antológia második kötete elé írt bevezetője, majd válása és visszatérése az első asszonyhoz. Erről még novella is íródott. Jellemének szakítópróbája mégis az első világháború. A háromgyermekes, negyvenéves mérnököt felmentené a főnökség, de ő bevonul huszár önkéntesnek hadnagyi rangban, mert liberális eszméinél fontosabbnak tartja a haza védelmét. Ez az elhatározás bizonyára rövid, de tektonikus lélekzajlás után született, hiszen ez azt is jelentette, hogy szembe kellett fordulnia eszmetársaival, többek között Ady Endrével, aki

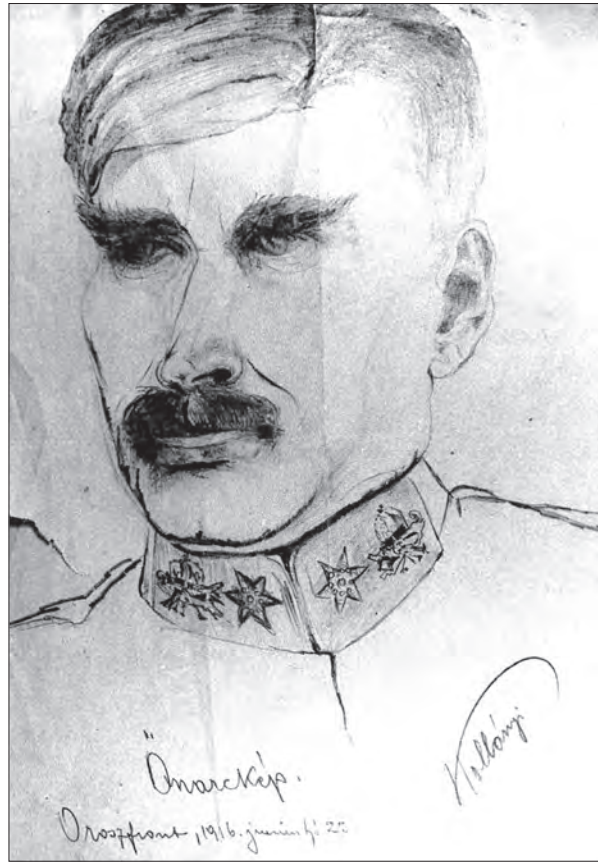
■ Kollányi Boldizsár a háború elején...

■ ... és a végén

az első perctől kezdve iszonyodva ellenezte a háborút. Nem kétséges, hogy *Gém az Olymp alatt* című verse Adyt persziflálja. Ismerve némelykor radikális szabadgondolkodó múltját, meglepő ez a jobbrafordulás, mint ahogy az is meglepő, hogy ezek után az őszirózsás forradalom néhány vezető személyiségével kapcsolatot tartott. Nincs megbízható adatunk arra nézve, hogyan fogadta a tanácsköztársaságot, ellenben – ha hihetünk Rákosi Jenőnek – a négyéves frontszolgálat és sebesülés után, még 1919 augusztusában is készen állt arra a romantikus kalandra, hogy fegyverrel szerezzék vissza Nagyváradot. Végül is a daliás kataszteri mérnök – Heidegger kifejezésével élve – autentikus személyiség volt abban az értelemben, hogy mindenkor vállalta a választás teljes felelősségét, a halállal való illúziómentes szembenézést, ugyan-

■ Önarckép, 1916

IRODALOM.

1916
11. máj 2
12.
Kollányi
Kollányi
Kollányi

• (Vérfoltok.) A háború óta megnövekedt és kötetekbe verődött rigmusok közé tartozik Kollányi Zsigmondnak „Vérfoltok” című verses könyve is, amely most jelent meg. Az ismeretlen nevű poéta, aki lantosaink táborában eddig nem mutatkozott, ezzel a kötetel egyszerre és hirtelen kimagaslik azok közül, akik énekszóval emlékeznek meg a fürgetegről, hogy érzelmeiknek, szenvedéseiknek, hangulataiknak és elmélkedéseiknek költői formában adjanak kifejezést. Kollányi Zsigmondot a harcok valamivel komolyabban érintették, mint verselő társait és mélyebben, merészebben ragadja meg a kinálkozó témákat, hogy igazán becses és értékes alkotásokat adjon. Aki ebből a kötetből hozzánk szól, minden ízében poétaember s méltó arra, hogy nagyobb figyelemben részesüljön. Valaminthogy azok közé kerüljön, akiknek teljes elismerés jut ki osztályrészüktől. Könyvét feleségének, párjának ajánlotta, aki miatta és érette leg többet szenvedett és aki minden tekintetben büszke lehet vitéz katonájára, aki éppen olyan jó használja tollát, mint a kardját. A kötet első verse így hangzik:

Uram, én nem tudom még, hogy csinálom.
De megcsinálom.
Ütszéleken iramodó bogáron
Mégkönyörült a lábom.

Szent volt előttem minden élő lényed.
De legszentebb az ember.
Az első gyilkos suhintástól félek:
A karom ölni nem mer.

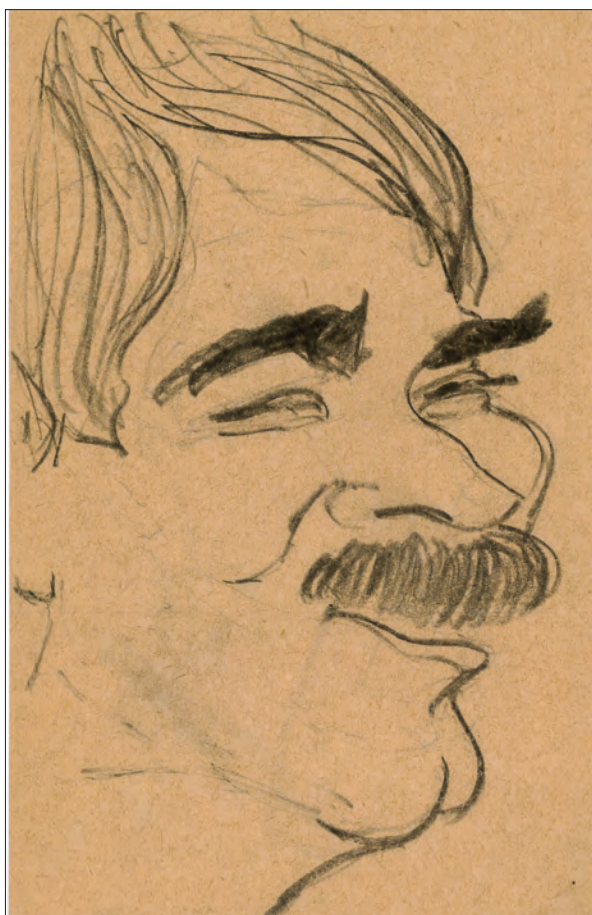
A kedvedet, tudod, vakon szolgálom.

■ Tudósítás Kollányi *Vérfoltok* című kötetéről

■ Kollányi a téli fronton (1917)

■ Kollányi Boldizsár (valószínűleg ön)karikatúrája

NAGYVÁRADAI NAPLO

Az élet regényt ír.

Visszatérés az első feleséghez.

Kivételesen ritka alkalmak közül való ez a mostani, amely egy háromsoros hiri kiemel a napi újdonságok szürke tömkelegéből és hátsábnyi helyet követel magának.

A hir most is csak háromsoros, talán kétfőbe is elfér, egészen röviden annyi, hogy „Kollányi Boldizsár kataszteri mérnök tegnap Berettyóújfaluban nőül vette Bihari Erzsébet állami elemiiskolai tanítónőt.”

És ahogy ezt a hiradást végigfutja az olvasó nem is találja meg bizony a soraiban a rendkívüliséget, amely a krónikás szívet szólaltatja meg és nem látja belőle, hogy az élet megint egy szép regényt ír.

Kollányi Boldizsár, akinek előnyösen ismert neve van az irodalomban is, a HOLNAP poétáinak volt a vezetője pár esztendőnek előtte, most harmadszor nőült. *M. Nagy*

Első felesége Bihari Erzsike volt, akivel több esztendeig élt boldog házasságot. A házasságból három gyűgőgyő gyerek született. A házastársak azonban érzésben lassan távolodni kezdtek egymástól. Mind a kettő intelligens, megértő lélek volt és egyszer csak szépen megállapodtak abban, hogy elválnak. Nem költik kelletlen egymáshoz a maguk életét, nem lesz egyik se a másik terhére. El is váltak s az elvált asszony: Bihari Erzsébet, akinek tanítói oklevele volt, Berettyóújfaluban szerzett magának állást.

Kollányit azután elhelyezték Nyitrára s két év előtt újból házasságot kötött: Szabadkán nőül vette Fejér Adélt. Második felesége azonban gyöngeszervezetű, beteges asszony volt s rövid idő alatt meghalt.

Az özvegyen maradt embert előbb Gyulára helyezték, majd pár hónap előtt visszajött ide Nagyváradra.

Azó a itt él a régi idők szép emlékei körében, a régi társaságokban s — valahogy úgy látszik — a régi hangulataiban is. Innen csak félóránnyira van Berettyóújfalú és a közelség tette-e, vagy a gyerekek, avagy tán az Élet melegsívi poétája írta újból egy szép, színes regényt, Kollányi Boldizsár és Bihari Erzsike egymásra találtak, megint megértették egymást és tegnap újból házasságra léptek. Szép csön-

■ Az élet regényt ír... (Nagyváradai Napló, 1911. december 22.)

ban ugyanakkor korlátot is jelentenek az eredmények széles körben való ismertté tételében. Értékelés pontszámmal: 8

Az elért eredmények összhangban vannak-e a kutatásra fordított NKFI támogatással?

Az eredmények összhangban vannak a támogatással, az MNL munkatársai által előreláthatóan 10-15 év alatt elvégezhető munka, digitalizálás, adatok bevitele a NKFI támogatással 3 év alatt elkészült. A munka a többi gyűjteményben található anyag feldolgozásához is útmutatót nyújt, pl. a szakirodalom, jogszabályok, rendeletek összegyűjtésével és közzétételével. Sajnálatos, hogy a munka folytatását a következő időszakra nem támogatta a NKFI. Értékelés pontszámmal: 10

Átfogó szakmai értékelés (a kutatás egészéről alkotott vélemény)

A projekt elsősorban az *MNL OL S 79 Kataszteri gyűjtemény, Iratok* levéltári dokumentumok darabszintű feldolgozását, digitalizálásra való előkészítését végezte el, de ezenkívül feltárta és közzétette a kataszteri térképezéssel kapcsolatos országgyűlési iratokat, jogszabályokat, korabeli szaklapokat. Felkutatták az eddig fel nem tárt felmérési utasításokat, összeállították a kataszteri személyzetre vonatkozó anyagokat. Kutatási eredményeiket igen hamar közzétették. Eredményeik alapján más közgyűjtemények számára megkönnyítették a kataszteri anyag feldolgozását. Értékelés pontszámmal (ez a pontszám **nem a fentiek átlaga**): 9 – kiváló.

The screenshot shows the website 'CATASTRUM' with a search bar and navigation links. The main content area displays the title 'AZ OTKA K 105 886 EREDMÉNYEI' and the section 'I. A vállalt és elvégzett munka összefoglaló jelentései'. Below this, there is a list of links for project reports and a section for 'II. Szakirodalmi bibliográfia'. The left sidebar contains navigation menus for 'Folyóirat', 'Térképek', 'Adatbank', and 'Mindennapok'.

■ A Catastrum honlapján (www.castrum.hu) az OTKA eredményeinek összefoglalója

OTKA-PÁLYÁZATOK

A magyarországi hódoltság és hódoltsági peremvidék kataszteri iratainak (tapu defter) feldolgozása (OTKA K 108919)

Szakmai beszámoló a harmadik évről (2016)

Az adatbázisrendszerek összekapcsolása, tesztelése ütem szerint halad, a forrásfeldolgozás lassabban, mert a vállalt FTE-értéket Sudár Balázs nem tudta teljesíteni. A forrásfeltárás megtörtént, de a digitalizálásra nem maradt idő.

Eredményeink

1. Defterek tudományos feldolgozása

Tovább zajlott a hatvani, füleki, mohácsi/pécsi és szigetvári szandzsákok összeírásainak rögzítése, feltöltése az Oracle adatbázisba. 2016 során 9 darab új defter (4413 új rekord) adatbázisba töltése történt meg.

a) A korábban rögzített két forráscsoport (szandzsák-összeírások és az államiadó-összeírások) mellé mintegy 70 százalékos készütségben megtörtént a szóban forgó szandzsákok javadalombirtok-jegyzékeinek (defter-i icmâl) feldolgozása is. A hatvani és füleki szandzsák icmâl defterei teljes egészükben, a mohácsi/pécsi és szigetvári szandzsákéi mintegy 50-50 százalékban kerültek eddig feldolgozásra. Az ütemet lassította az, hogy Sudár Balázs más irányú tudományos elfoglaltságai miatt nem tudott részt venni a feldolgozó munkában, a vállalt FTE-értéket nem tudta teljesíteni. Mivel az általa vállalt mohácsi/pécsi defterek adatai nélkül a délnyugat-dunántúli oszmán közigazgatás és adóztatás bemutatása nem lehetséges, a szóban forgó két szandzsák adatainak rögzítését vezető kutató végezte el helyette, ezzel lassítva a saját területe, a szigetvári szandzsák adatainak feltöltését.

A rögzítés ütemében beállt csúszás miatt valószínű, hogy a vállalt kutatási cél teljes megvalósítása érdekében szükségessé válik majd a pályázat időtartamának meghosszabbítása egy évvel. A csúszás minimalizálása érdekében, készülve a 2017. évi adatbeviteli dömpingre,

Demeter Gábor 2016 során török és oszmánli nyelvkurzusokon vett részt.

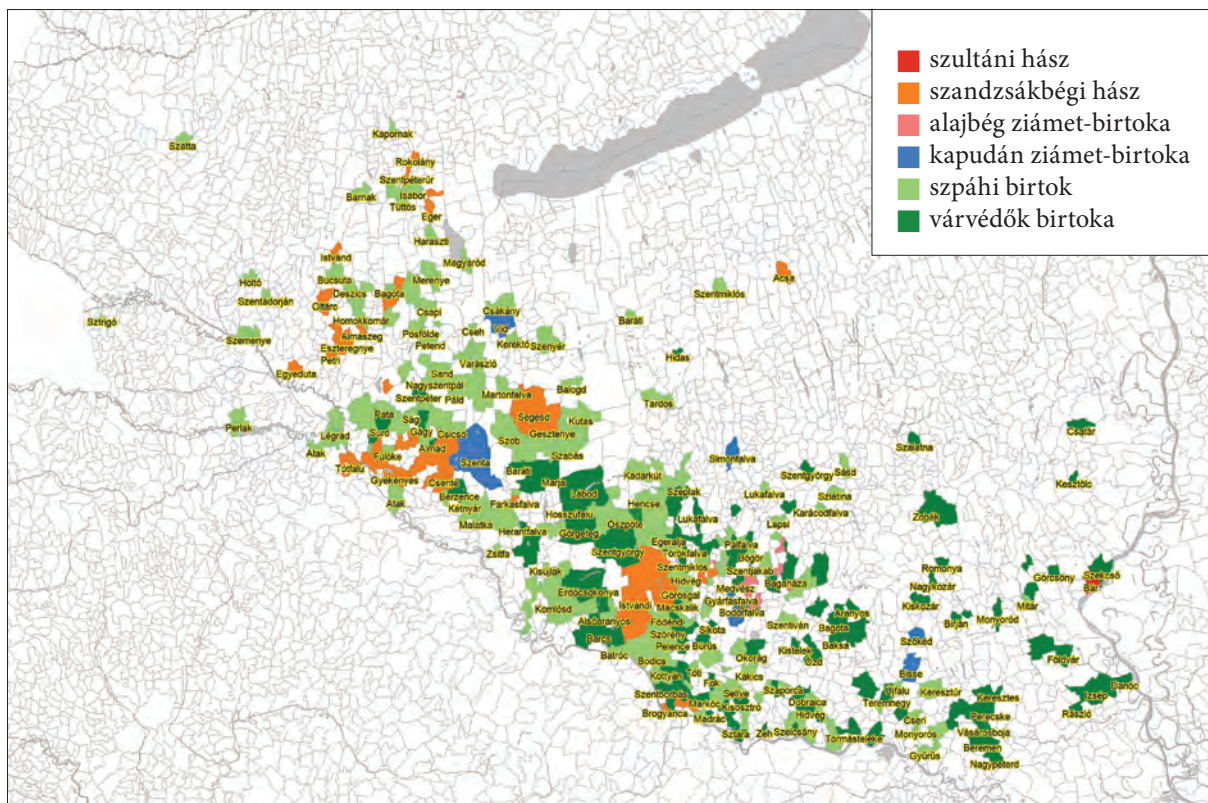
b) Az eddig feldolgozott defterek településnév-anyaga többek között lehetőséget nyújt a középkori településhálózat kora újkori változásainak nyomon követésére, települések eltűnésének és újak alakulásának vizsgálatára. Ezért az adatbázis névállományának jobb kereshetősége, az adatok térképi ábrázolása és a térképi adatokkal való szinkronizálás érdekében szükségessé vált egy módosítás, a relációs adatbázis településnév-anyagának normalizálása. Az eddig feltöltött anyagban elsődlegesen használt 16-17. századi törökös névalakokat kicseréltük a települések középkortól kezdve használt névalakjainak normalizált alakjára. Ezzel egy időben a kora újkori török alakok sem vesztek el, hanem átkerültek az adatbázis Megjegyzés rovatába. Mindkét mező adatai bekerülnek az MNL által fejlesztés alatt álló Névtérbe.

c) A feldolgozott defterek személynévanyaga pillanatnyilag már lehetőséget nyújt az oszmán katonaság személy szerinti nyomon követésére, a karrierlehetőségek vizsgálatára. Az oszmán-török szövegekben arab betűvel lejegyzett tulajdonnevek átírásához és az adatbázisban történő kereséséhez 2015 során elkészült, 2016 során továbbfejlesztett, normalizált személynéveket tartalmazó segédlet publikussá vált az MNL felületén.

http://mnl.gov.hu/mnl/ol/ajanlas_az_oszman_nevek_atirasahoz

d) Legújabb eredményként a feldolgozott defterek nagy száma (három év alatt 28 defter) már lehetőséget biztosít a teljes körű kutatás lehetőségének hiányában mindeddig még alig vizsgált, európaítól eltérő török birtoklási rendszer részletes bemutatására. A bevitt adatok több területen nagy időintervallumban teszik

■ Szolgálati birtokok a szigetvári szandzsákban 1570-ben (készítette: Sz. Simon Éva)

A térképvezálaton jól látható az egyes szolgálatibirtok-típusok – a szpáhik által használt 20 000 akcse jövedelemig terjedő tímár-, illetve a 20 000–100 000 akcse jövedelemig terjedő ziámet-birtokok, az egyes magasabb tisztségviselők és a szultán 100 000 akcse jövedelmet meghaladó hász-birtokainak, valamint a várvédő egységek kollektív javadalombirtokainak – megoszlása és elhelyezkedése. Ennek alapján megfigyelhető, hogy a határvidéki szandzsákok esetében a hódoltatás feladatát a szandzsákbég irányításával a szpáhik hajtották végre. A szultáni birtokok a szandzsák védettebb területein helyezkedtek el. A különböző időmetszetű térképvezálatok komparatív elemzése képes bemutatni a folyamatot, amelyben a magyar területek az Oszmán Birodalomba betagozódtak. A térképen eltérő színnel szerepelnek az egyes birtoktípusok.

lehetővé a birtoklásban beállt változások folyamatos követését.

e) A kutatás folytatásaként 2017-ben a 2016 során a rögzítésből kimaradt javadalombirtok-jegyzékek feldolgozását követően megkezdjük az utolsó összeírástípus, a rúznámcsék feldolgozását is.

2. Informatikai fejlesztések

2016 végéig 12 281 rekordot töltöttünk be a relációs adatbázisba.

a) 2016 során a relációs adatbázis esetében már csak korrekciókra, a térinformatikai adatbázis igényeinek megfelelő szinkronizációra volt szükség. Ennek ellenére az adatbázisnak – az

adatbevitel megkönnyítése érdekében fejlesztett – feltöltő felületét és a beélesített rendszer adatbeviteltől a megjelenítésig terjedő működését, valamint adattartalmát Demeter Gábor továbbra is tesztelte, a bővülő adattartalom által támasztott igényeknek megfelelően. b) 2017 során az új összeírástípus, a rúznámcsék betöltésének megkezdésével a tesztelés továbbra is folytatódni fog. Az adatbázis online hozzáférhetővé tételét az utolsó defertípus problémamentes feltöltését követően, 2017 végén tervezzük.

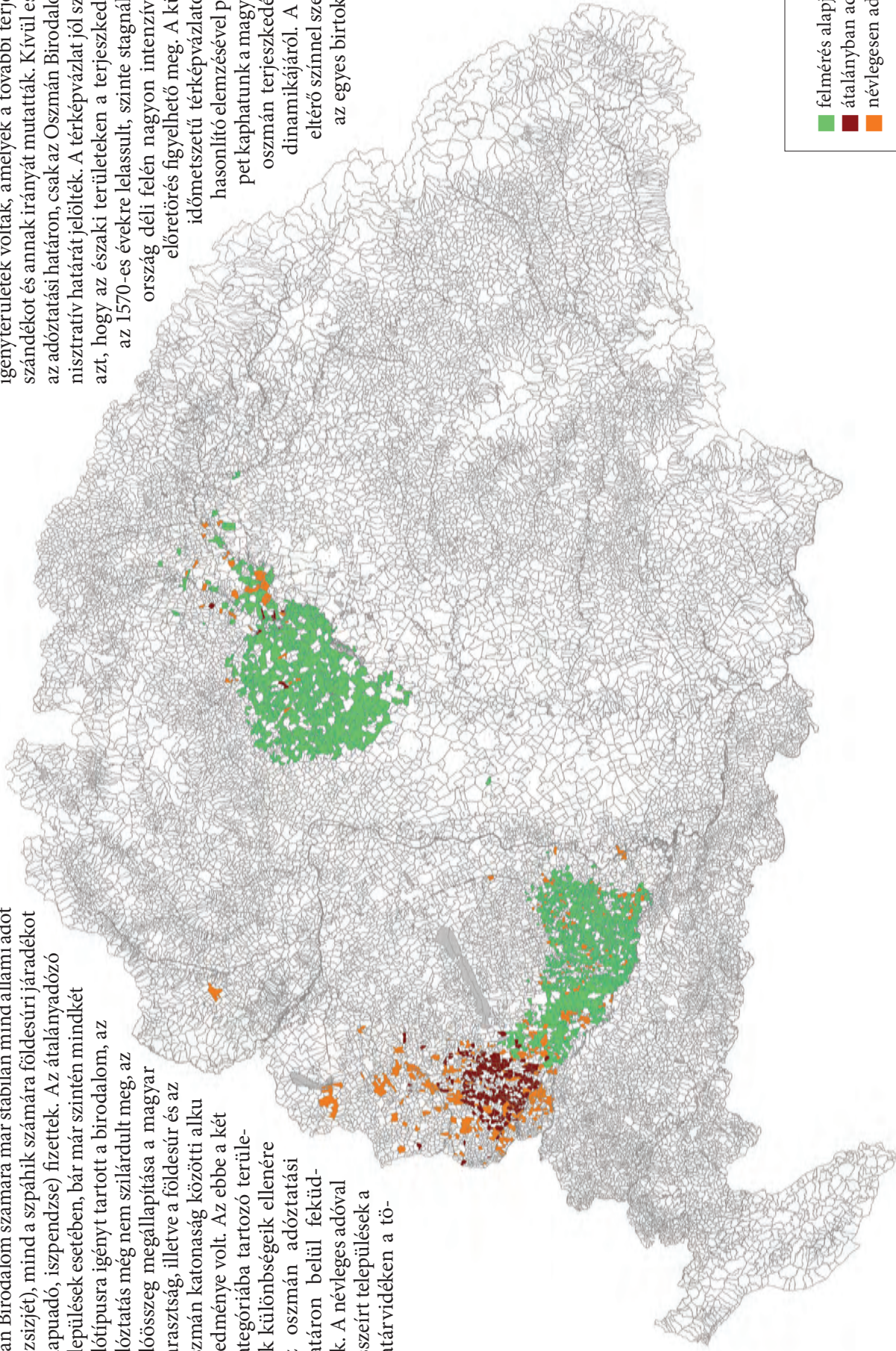
3. Térinformatikai fejlesztések

A Térinfo Bt. közreműködésével megtörtént az

Az összeírás során részletesen felmért települések az Oszmán Birodalom számára már stabilan mind állami adót (dzsizjét), mind a szpáhik számára földesúri járadékot (kapuadó, iszpendzse) fizettek. Az átalányadózó települések esetében, bár már szintén mindkét adótípusra igényt tartott a birodalom, az adóztatás még nem szilárdult meg, az adóösszeg megállapítása a magyar parasztság, illetve a földesúr és az oszmán katonaság közötti alku eredménye volt. Az ebbe a két kategóriába tartozó területek különbségeik ellenére az oszmán adóztatási határon belül fekvő összesített települések a határvidéken a tö-

rökök számára még egyáltalán nem adóztak, pusztán igényterületek voltak, amelyek a további terjeszkedési szándékot és annak irányát mutatták. Kívül estek tehát az adóztatási határon, csak az Oszmán Birodalom adminisztratív határát jelölték. A térképvázlat jól szemlélteti azt, hogy az északi területeken a terjeszkedés üteme az 1570-es évekre lelassult, szinte stagnált, míg az ország déli felén nagyon intenzív oszmán előretörés figyelhető meg. A különböző időmetszetű térképvázlatok összehasonlító elemzésével pontos képet kaphatunk a magyarországi oszmán terjeszkedés időbeli dinamikájáról. A térképen eltérő színnel szerepelnek az egyes birtoktípusok.

■ felmérés alapján adózó
 ■ átalányban adózó
 ■ névlegesen adózó

Hetvenöt éve jelent meg A Holnap

KOLLÁNYI BOLDIZSÁR ÉBRESZTÉSE

1908 szeptemberében, 75 éve jelent meg Nagyváradon A Holnap című antológia, a hasonló nevű irodalmi társaság kiadványa, mely a Nyugat megindulásával együtt az irodalmi progresszió egyik legfontosabb hadállása volt. A Holnap köre legendák szövődtek, ami nem is csoda, hiszen a múlt század hatvanas éve óta, amióta fogva Pest-Buda lett az irodalmi élet központja, nem fordult elő, hogy vidéki város az egész magyar irodalom irányát meghatározó kezdeményezéssel rukkoljon ki. Márpedig A Holnap című antológia mérföldkő azon az úton, amelyet irodalmunk, elsősorban költészetünk az önmegvalósítás felé törekedve megtett.

A Holnap költői (Ady Endre, Babits Mihály, Balázs Béla, Dutka Ákos, Emőd Tamás, Juhász Gyula, Miklós Jutka) egymás hangját felerősítve döbentették rá a közvélemény művészetek iránt fogékony rétegét arra, hogy az úgynevezett népnemzeti epigonizmus gondolatilag mennyire üres és silány, formailag egyhangú és primitív, s milyen távol áll a modern ember érzésvilágától és világszemléletétől! A konzervatív szellemi műhelyek vezetői persze azonnal érezték, hogy itt nem csupán egy új költői kifejezőmódról, a szimbolizmusról van szó, s noha az új költészetet érthetetlennek minősítették, mégis nagyon hamar megértették, hogy „ez az irodalmi háború gyermeke a szociális háborúnak”. S bár a A Holnap költői nem voltak (vagy nem voltak egészen) szocialisták, a rémülettől és gyűlölettől elhomályosult feudális és polgári szemek azoknak látták őket. Nem véletlen, hogy ravaszkodással és kíméletlen támadásokkal megpróbálták szétrebbenteni a társaságot, de az, elsősorban az élete legjobb korszakát élő

Kollányi Boldizsár az első világháború kezdetén ... és a végén

közönségnek. Nyíltan kijelentik a burzsoá morált és negligálják a polgári szentségeket.”

Alig telt el néhány hónap, s a hét költő (volt is róla szó, hogy Hétmagyarok lesz az antológia címe) kiadta A Holnap új kötetét. Ennek előszavát Kollányi Boldizsár írta. Juhász Gyula így jellemezte később: „Kollányi Ady legjobb barátai közé tartozott. Mérnök volt és nem közönséges ember, a magyar szociológia egyik úttörője, radikális politikus, természettudós, nagy nőbarát, aki később a világháborúban, amelytől végső eredményben a magyar demokrácia diadalát várta, a legelső és legvakmerőbb katonák egyike és költő is. Valóságos magyar Cyrano, és mondhatom, Ady jobban szerette és többre tartotta, mint legtöbb költőtársát.” Dutka Ákos is hasonlóképpen emlékezett róla: „Kollányi azok közé a

dolta, hogy a magyar sajtóosságok következtében a parasztság lesz a vezetőereje.

Ismét Juhász Gyulát idézzük: „A második kötetből döntő sikert vártunk, de itt megint baleset történt, a legtöbb kritikus ügyes taktikával Kollányi előszavába kötött bele. Kollányi megállapításával polemizáltak, Kollányit ütötték — és majdnem kivégezték A Holnapot.”

Döntő sikert tehát ez a könyv sem aratott, és 1911 körül A Holnap társaság is szétszéledt, ám a holnapos költők csillagzata, különösen az Ady és a Babits Mihályé egyre emelkedett, a Nyugat pedig megerősítette helyzetét, s a haladó magyar irodalom elismert, mindenki által méltányolt gyűjtőmenedecje lett. Ilyen értelemben A Holnap mégis csatát nyert, döntő sikert aratott, mert kezdeményezései szán-

A Holnap szereplői közül Ady halt meg leghamarabb, a Tanácsköztársaságot már nem élte meg. Dutka Ákost az őszirózsás forradalom kímelte Nagyváradról, Antal Sándor és Balázs Béla a Tanácsköztársaság leglelkesebb hívei közé tartoztak. Antal Sándor 1945-ben a fasiszmus áldozata lett Szlovákiában. Dutka Ákos itthon, Miklós Jutka Franciaországban élt meg matuzsálemi kort. Emőd Tamás viszonylag fiatalon, 50 éves korában halt meg 1938-ban. Kollányi végigharcolta az első világháborút, rokonszenvezett a forradalmakkal, s 1920 májusában Nagyváradról Berettyóújfaluba menekült, ahol felesége, Bihari Margit tanítónő ápolására szorult. A harc téren ugyanis súlyos betegséget kapott, s rövidesen, 1921 márciusában 47 éves korában meghalt. Berettyóújfaluban temették el a Jerikó-temető-

PACSIRTASZÓ

MORICZ ZSIGMOND